

Russia – The Rising of Great Power?

Rusko – veľmoc na vzostupe?

Oľga SLOBODNÍKOVÁ

Katedra geografie, geológie a krajinej ekológie, FPV UMB, Slovensko, slobod@fpv.umb.sk

Abstract

Russia plays a key role on the political map of world as well on the international scene. After the Cold War ended, interest of Europe and USA for Russia has fallen. However, Russia's present position and role in the world is not to be underestimated.

Today, Russia's interests cannot be ignored nor neglected. It is important to realize that even after the USSR broke-up, Russia remains with its area of 17 million square kilometers the biggest state in the world. It is a member of the G8, the club of eight most influential countries in the world and it is also a permanent member of the UN Security Council as well as of most top international organizations.

Russia has a very important position, potential, dynamic and perspective for development in the world. On one hand the direction which it follows in the 21st century reflects its inner political and economical development, which is specific because of the great regional differences, while on the other hand it is also influenced by world events. Furthermore, if we want to talk about Russia as a great power, we must focus on its economical and political situation.

Key words: Russia, multipolar world, market economy, finance, funds

Kľúčové slová: Rusko, multipolárny svet, trhová ekonomika, financie, fondy

1. Spoločensko-ekonomická situácia na konci 20. storočia.

Rozpadom ZSSR v r. 1991 stratilo Rusko pozíciu svetovej veľmoci. O rok na to boli prijaté ekonomické reformy a ľudia, ktorí ich realizovali sa označovali ako liberáli, ktorí sa v rámci ekonómie otvorene hlásili k „chicagskej škole“. Presadzovali líniu voľnej konkurencie s minimálnym zásahom štátu do hospodárenia, podnikania a manažovania firiem (subjektov). Liberálny prístup v ekonomike však nemôže mať univerzálne platnú šablónu pre všetky krajiny sveta. Do úvahy sa musia vziať špecifiká danej krajiny (demografické, ekonomické, politické, kultúrne) a etapa ekonomického vývoja. A toto sa v Rusku na začiatku deväťdesiatych rokov 20. storočia nebralo do úvahy. Pritom ruské ekonomické problémy boli špecifické už aj v tom, že je to obrovská krajina, s obrovskými regionálnymi rozdielmi a riešenie tak náročnej úlohy, akou bola transformácia hospodárstva a zavedenie trhového mechanizmu, bolo pre vtedajších ekonómov niečo nové a nepoznané. Hoci pri ekonomických reformách vychádzali hlavne zo štúdií a z teórií západných ekonómov, ktorí však mali reálne skúsenosti s trhovým mechanizmom z praxe, ruskí ekonómovia tieto skúsenosti nemali a nikdy pred tým sa nezaoberali problémami transformácie z centrálne riadenej ekonomiky na trhovú.

To sa prejavilo do náročnej spoločensko-ekonomickej situácie, ktorá vyvrcholila v auguste 1998, keď vláda B.

Jeľcina a Centrálna banka Ruska vyhlásili default, teda štátnu insolventnosť a moratórium na vyplácanie záväzkov zo štátnych cenných papierov. Po defaulte nasledovalo prudké zníženie objemu HDP, pokles priemyselnej výroby, zastavenie platieb a kolaps bankového systému. Hrozila hyperinflácia a keďže nedošlo k devalvácii rubľa, spotrebiteľské ceny sa prudko zvýšili.

Podľa Svetovej banky (2009a) niektorí obyvatelia pri bankrotach bánk prišli o svoje celoživotné úspory a reálne príjmy poklesli v porovnaní s r. 1997 o 25%. V. Baar (2005) uvádza, že až jedna tretina obyvateľov mala nižšie príjmy ako bolo stanovené životné minimum. Výrazne sa znížil dovoz potravín, liekov a spotrebného tovaru. Došlo k šokovej liberalizácii cien, k rozsiahlej privatizácii významných a strategických podnikov, pričom efektívnosť výroby a investície do nových modernejších strojov, prístrojov a zariadení neboli prvoradé. Navyše sa nevytvorili rovnaké konkurenčné podmienky pre všetky podnikateľské subjekty. Napríklad pokiaľ išlo o ropu, vybrané podniky boli oslobodené od colných poplatkov, poskytovali sa im daňové výhody či účelové úvery. Ruský trh sa stal až neskôr príťažlivým pre domácich a aj pre zahraničných privatizérov a podnikateľov.

Spoločensko-ekonomická situácia v Rusku bola zaujímavá aj tým, že na konci 20. storočia západoeurópske štáty a ani USA veľmi nekritizovali ekonomické reformy v Rusku. Západ sa obával, že by

jeho kritika na jednej strane posilnila stúpcov, ktorí presadzovali väčší vplyv štátu vo vývoji ruskej ekonomiky, a na druhej strane by sa posilnil vplyv zástancov trhovej ekonomiky, ktorá by bola premyslená a realizovaná v záujme rastu efektivity výroby a produkcie. Tým by to vlastne viedlo k posilneniu ochrany ruských záujmov. Postoj západoeurópskych štátov a USA bol teda spôsobený politickými motívmi a náročná situácia v Rusku zrejme Západu vyhovovala.

2. Zmeny počas Putinovej a Medvedevovej vlády.

Typickou črtou politiky, ktorá sa výraznejšie prejavila za vlády prezidenta V. Putina (2000-2008), bolo zvýšenie štátnej účasti v reálnej ekonomike pri zachovaní makroekonomickej regulácie, ktorá pomáhala brzdiť infláciu, upevňovať rubel' a zvyšovať zlaté a devízové rezervy. Pre rozvoj ruskej ekonomiky bolo dôležité vytvorenie partnerstva súkromných subjektov a štátu. Išlo o nastolenie tesnejšej súčinnosti štátneho a súkromného sektora.

Po privatizácii, v ktorej sa časť strategických podnikov Ruska dostala do rúk oligarchov. V súčasnosti však štát už opäť kontroluje koncerny ako napr. Gazprom, Sibneft' a i. Štát je tiež hlavným akcionárom v dvoch najväčších ruských bankách Seberbanka a Vnestorgbanka, a je aj monopolný vývozca zbraní. V priemyselných odvetviach i v službách vznikli silné štátne korporácie, napr. Rosatom, Agentúra na poistenie vkladov, Rozvojová banka, Olympstroj, Zjednotená korporácia leteckej výroby, Zjednotená lodárska korporácia a i. Prezident D. Medvedev a premiér V. Putin si tiež uvedomili dôležitý aspekt v trhovom mechanizme a to podporovať malých a stredných podnikateľov. Podporili zákon, podľa ktorého sa pri zakladaní malých podnikov zavádza oznamovacia prax, pričom doterajšia licenčná prax sa ruší. Neplánovanú kontrolu malého i stredného podniku možno uskutočniť iba so súhlasom prokurátora a plánovaná kontrola sa môže vykonať raz za tri roky. Malé a stredné podnikanie v ekonomicky vyspelých krajinách ako sú USA, Francúzsko či Veľká Británia zabezpečuje až 55% inovácií. Malým a stredným podnikaním by ruská ekonomika dosiahla ďalšie pozitívne výsledky.

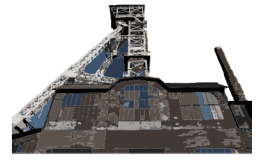
V r. 2008 Ministerstvo hospodárskeho rozvoja RF (2010a) zverejnilo Konceptiu dlhodobého sociálneho a ekonomického rozvoja RF. Podľa tejto Konceptie by Rusko malo patriť v r. 2020 „ku globálnym lídrom svetovej ekonomiky“, „k svetovým lídrom inovácií“ a malo by „dosiahnuť životnú úroveň ekonomicky vyspelých krajín sveta“. Tieto ciele nie sú nereálne a dajú sa splniť, ak sa správne a adekvátne využije prírodné bohatstvo, ľudský potenciál, dobrá politicko-ekonomická stratégia, stabilita na politickej scéne, odstraňovanie korupcie, dodržiavanie zákonov a zvýšená podpora domáceho obyvateľstva.

K prestavbe ruskej ekonomiky a hospodárskemu vzostupu Ruska prispela aj ropa. Už v r. 2004 bol zriadený Stabilizačný fond, do ktorého smerovali príjmy z predaja ropy presahujúce 27 USD/barel. Neskôr sa Stabilizačný fond rozdelil na Rezervný fond a Fond národného bohatstva. Keďže cena ropy od r. 2001 (21,7 USD/barel) do r. 2009 (144,1 USD/barel) vzrástla sedemnásobne, v Rezervnom fonde sa k 1. 1. 2009 naakumulovali financie vo výške 140,98 miliárd USD a vo Fonde národného bohatstva 62,82 miliárd USD. Pritom 6,4 miliardy USD bolo z Fondu národného bohatstva uložených ako vklad v štátnej banke VEP. Ďalší významný vzostup ruskej ekonomiky sa prejavil v r. 2007, keď takmer 2/3 HDP Ruska pochádzalo z vnútorných zdrojov. Predovšetkým z ťažby nerastných surovín, stavebníctva, obchodu, spracovateľského priemyslu. Investície do týchto odvetví boli hlavne z domáceho súkromného sektora.

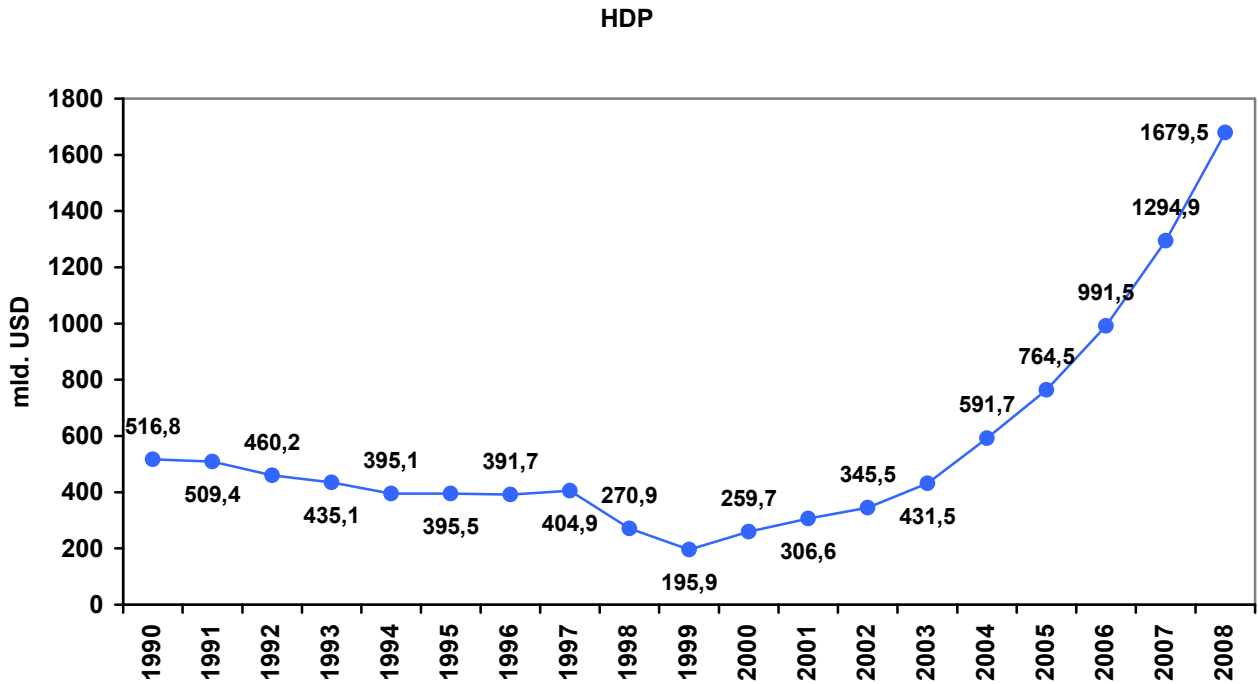
V grafoch 1–3 je zobrazený vývoj základných ekonomických ukazovateľov v posledných ôsmich rokoch. Vzrast HDP v RF bol trojnásobný z 516,8 mld. USD na 1679,5 mld. USD (graf 1). Ak porovnáme RF a EÚ (graf 2), zistíme, že priemerný HDP v RF v období 1990-2008 bol 0,68%, pričom od r. 1990 do 1998 bol v červených číslach, t.j. nebol rast, ale pokles. Až v r. 1999 došlo k rastu HDP, dostal sa teda do kladných čísiel. V EÚ bol v tom istom období priemerný HDP 2,07% a iba v jednom roku – 1993 – mal HDP v EÚ zápornú hodnotu (-0,71%). Graf 3 nám dokumentuje situáciu v RF z hľadiska hrubého národného produktu na obyvateľa. Na začiatku skúmaného obdobia, v r. 1991 bol HNP/obyv. 3280 USD, no v r. 2008 sa už strojnásobil na 9660 USD.

3. Rusko – veľmoc na vzostupe...?

Prezident D. Medvedev a premiér V. Putin, pokračujú v strategickej politicko-ekonomickej línii, ktorú nastolil V. Putin ešte počas svojho dvojvolebného prezidentského obdobia (2000-2004, 2004-2008). Stratégia deklaruje predovšetkým ešte viac upevniť trhový mechanizmus. Je však nutné, aby sa nepodcenili situácie, ktoré sa objavujú u niektorých politických predstaviteľov v súvislosti s túžbou po návrate k administratívno-direktívnemu systému (socializmu), či napríklad k novodobému oligarchizmu, alebo k neoeurazianizmu. Na druhej strane je nutné vziať do úvahy ekonomické štatistické ukazovatele (World Bank, 2009b,c). Ruská ekonomika, aj napriek použitým financiám z Rezervného fondu, v r. 2009 klesla v HDP o 7,9% a zaznamenala tak najhlbší prepád za posledných 15 rokov, keď hodnota HDP bola 2,103 bil. USD. Pokles výroby a produkcie výrobkov boli hlavne v stavebníctve, spracovateľskom priemysle a v reštauračných a hotelových službách, čo boli v rokoch konjunktúry významné rastové sektory.

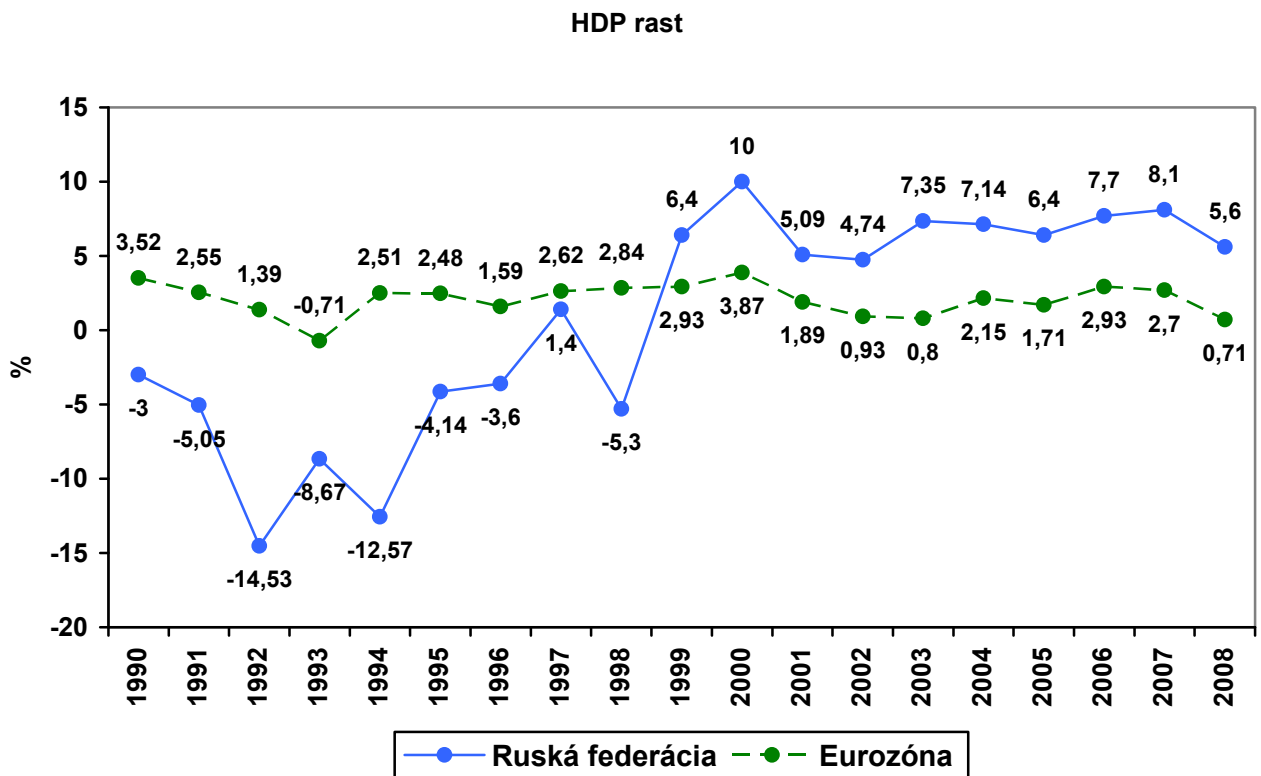

Graf 1 Vývoj HDP v Ruskej federácii v r. 1990-2008.

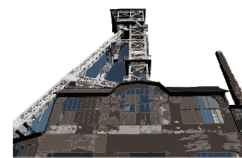

Zdroj: <http://data.worldbank.org>

Graf 2 Porovnanie rastu HDP v Ruskej federácii a v Eurozóne v r. 1990-2008.

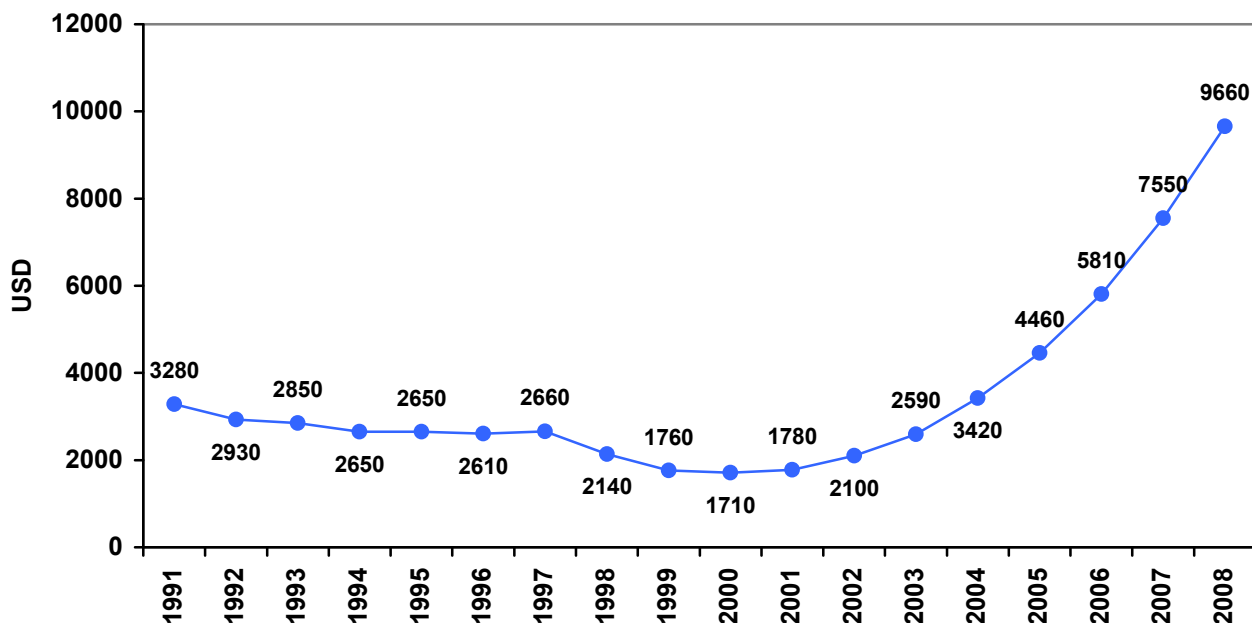

Zdroj: <http://data.worldbank.org>

Graf 3 Vývoj hrubého národního produktu na obyvatele v Ruskej federácii v r. 1991-2008.

HNP na obyv.

Zdroj: <http://data.worldbank.org>

Podľa Ruského štatistického úradu ROSTAT (2010) bola v r. 2009 nezamestnanosť v Rusku 8,9%, pričom na začiatku r. 2010 už prekročila hranicu 9,5%. Ak sa zameriame na investovanie do jednotlivých regiónov Ruska, tak výrazné regionálne rozdiely nám potvrdí aj tento ukazovateľ. V r. 2009 boli v Ruskej federácii priemerné investície na osobu 15 100 rubľov (390 EUR). Avšak na Čukotke boli 159 tisíc (čo je 10 násobne viac oproti priemeru), v Ťumenskej oblasti 109 tisíc, na Sachaline 51 tisíc a v Jakutskej oblasti 30 tisíc rubľov. Vysoké hodnoty investícií boli aj v Primorskom kraji, Leningradskej oblasti, v republike Komi a v Moskve. V rovnakom období boli najnižšie investície v Dagestane, iba 4 100 rubľov, v oblasti Ivanovo (4 200 rubľov), v Burjatii (4 400 rubľov), čo je pod jednu tretinu investícií ruského priemeru.

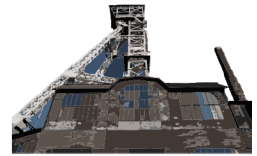
Preto sa niektorí ruskí politici, napr. šéf Hospodárskeho výboru ruského parlamentu Jevgenij Fjodorov (poslanec za Putinovu stranu), snažia presadiť projekt „Od historickej jednoty národov k jednotnému štátu“, ktorého cieľom je spojiť Rusko, Ukrajinu a Bielorusko do jednotného štátu a zaistiť, aby sa obyvateľom v novom štáte žilo lepšie, než v ktorejkoľvek európskej krajine. Priaznivci tohto projektu uvádzajú, že v tomto integrovanom priestore by bolo ročné tempo ekonomického rastu až 10%. V súčasnosti je to iba 6%. Táto myšlienka nie je nová. Už na začiatku r. 2010 vznikla medzi Ruskom, Bieloruskom a Kazachstanom spoločná colná únia. A sedem postsovietskych krajín sa

zdužilo do Organizácie dohody o kolektívnej bezpečnosti, označovanej za „ruské NATO“. Ďalším krokom, ktorý by mal významne pomôcť ruskej ekonomike a tým aj rastu životnej úrovne obyvateľstva je intenzívnejšie zameranie sa na znalostnú ekonomiku. Podľa Ministerstva hospodárskeho rozvoja (2010a) prezident D. Medvedev podporuje nové ultramoderné vedecké centrum Skolkovo pri Moskve, ktoré bude mať priamy vplyv na modernizáciu ruskej ekonomiky. V tomto centre by sa mali skúmať a rozvíjať ako hlavné oblasti energetika, IT, telekomunikácie, biomedicínske a jadrové technológie.

Už v r. 2008 vytvorila ruská vláda Národné výskumné centrum Kurčatovský inštitút pre rozvoj výskumu a vývoja. Tvoria ho 15 výskumných ústavov a 5 vedecko-technologických komplexov, pracuje v ňom do päť tisíc zamestnancov. Zameriava sa predovšetkým na nanotechnológie a nanomateriály v oblasti energetiky, na jadrovú a experimentálnu fyziku, biotechnológie a IT. Laboratória z minulého storočia dosluhujú, veľa skúsených odborníkov odišlo do súkromných firiem alebo do západnej Európy, prípadne do USA a mladí vedci kvôli nízkym finančným podmienkam sa do výskumných ústavov nehrnú. Ruská vláda si teda uvedomila, že je potrebné investovať do modernizácie existujúcich zariadení a do výstavby nových a je nutná zmena v odmeňovaní vedcov a výskumníkov. Rusko sa zrejme nechce zmieriť so situáciou, keď mnoho špičkových ruských vedcov pracuje v zahraničných

XXII SJEZD ČESKÉ GEOGRAFICKÉ SPOLEČNOSTI OSTRAVA 2010

ústavoch za zahraničné peniaze a pre zahraničné výskumné centrá. Súčasná mladá generácia výskumníkov, ktorá je v dnešnom globalizovanom svete užšie spätá s vedeckovýskumnou komunitou, s výmenou informácií, s informačnými technológiami by mohla svojimi výsledkami výskumov prispieť k výrobe produktov s pridanou hodnotou, napríklad v oblasti biotechnológií, nanotechnológií či IT.

Tiež je dôležité, aby sa Rusko, okrem spoločných štátnych a súkromných firiem (subjektov), viac zameralo aj na špeciálne ekonomické zóny. Ich úloha by bola predovšetkým podporiť modernú technologickú výrobu a tým aj export výrobkov, o ktoré je doma i v zahraničí zvýšený záujem. V Číne existuje už 57 takýchto špeciálnych ekonomických zón, zatiaľ čo v Rusku je ich iba 13 (MHR, 2010b). Pritom intelektuálny potenciál vedcov, ktorý sa v minulosti využíval vo vojensko-priemyselných komplexoch zameraných na výrobu zbraní, by sa mohol napríklad využiť v rozvoji inovácií pre civilnú výrobu.

HDI – index ľudského rozvoja zahŕňa dĺžku života a zdravie (merané dĺžkou života), vzdelanie (merané gramotnosťou dospelých a množstvom vzdelaných obyvateľov), životný štandard (meraný HDP na obyvateľa v parite kúpnej sily v USD a príjmom). HDI nezahŕňa indikátory ako vek alebo nerovnosť v príjmoch, ani kritériá ako rešpektovanie ľudských práv a politickej slobody. HDI poskytuje rozšírený pohľad na ľudský progres a komplex vzťahov medzi príjmom a blahobytom.

OSN vymedzila 4 skupiny krajín podľa HDI: 1. krajiny s veľmi vysokým HDI, 2. s vysokým, 3. stredným a 4. nízkym. Zo 182 krajín, v ktorých sa HDI meria, patrí Ruská federácia do druhej skupiny, teda krajiny s vysokým HDI, a je na 71. mieste (HDI, 2009). RF mala v r. 2009 HDI 0,817, zatiaľ čo prvé Nórsko malo HDI 0,971. Predpokladá sa, že HDI bude mať stúpajúcu tendenciu a tým sa bude zvyšovať životná úroveň obyvateľov, ktorej rast bude závisieť od politicko-socioekonomickej situácie v Rusku i vo svete.

Aj ratingová agentúra Moody's (2010) prvýkrát po viac ako desiatich rokoch ocenila ruské dolárové obligácie ratingom Baa1 (stabilný výhľad). Rusko ich nedávno vydalo v celkovej hodnote 5,5 mld. USD. V druhej polovici tohto roka by mohlo dôjsť aj k zlepšeniu výhľadu ruského bankového systému na stabilný.

Dietmar Hornung, viceprezident agentúry Moody's, (2010) uviedol, že „ruská vláda nemá mimoriadne veľké problémy s obsluhou štátneho dlhu. Ak dokáže udržať výdavky na primeranej úrovni, rast cien umožní vláde, aby znovu zvyšovala odvody do svojho rezervného fondu.“ Rusko disponuje silnými devízovými rezervami (0,439 bil. USD) a po Číne (2,422 bil. USD) a Japonsku

(1,024 bil. USD) je v devízových rezervách na 3. mieste na svete.

Ak sa zameriame na verejnú mienku obyvateľov Ruska na ich doposiaľ najobľúbenejšieho politika v krajine, na V. Putina, tak verejnosť si všima jeho činy a reakcie. Podľa Levada-centra (2010), čo je nezávislé sociologické centrum, si 27% Rusov myslí, že v krajine panuje kult osobnosti Putina. Hoci ešte pred štyrmi rokmi až 40% ľudí uviedlo, že pre Rusko je najlepší totalitný spôsob riadenia, dnes je takýchto prívržencov „iba“ 27%. Ľudia teda chcú, aby sa V. Putin delil o moc a to s politikmi opačných, liberálno-demokratických názorov. 2/3 obyvateľov Ruska si myslí, že k úspešnému vývoju Ruska je potrebná aj opozícia. Vzťah voličov k V. Putinovi a tým následne aj k D. Medvedevovi sa teda mení, a to poklesom prívržencov. Pôjde teda o vzostup, alebo pád...?

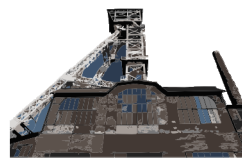
Názory na budúcnosť Ruska sa rôznia. Niektorí experti ho vidia padať do stagnácie, iní vidia Rusko oveľa sebedomejšie. Je však nutné si uvedomiť, že Rusko sa borí s problémami akými je napríklad nepriaznivý demografický trend, menej efektívna ekonomika, „polosovietsky“ sociálny systém, slabá demokracia, nestabilný Kaukaz, obrovské regionálne rozdiely a ďalšie. Vlni sa ruský HDP prepadol o 7,9%, čo bolo najviac od kolapsu Sovietskeho zväzu v roku 1991. Vďaka stimulačnému programu v hodnote 80 mld. EUR sa Rusko dostáva z recesie a podľa American Merrill Lynch čaká ruskú ekonomiku najpružšie oživenie na svete na úrovni 7%. Zdá sa, že podľa odhadov finančných expertov je Rusko veľmocou na vzostupe.

Použité zdroje:

- AMERICAN MERRIL LYNCH (2010): On line 20. 4. 2010 dostupné na http://www.ml.com/index.asp?id=7695_15125_17454
- BAAR, V. (2005): *Decentralizační a dezintegrační procesy v Ruské federaci v 90. letech minulého století*. OU Ostrava, 231 s., ISBN 80-7368-141-2
- HDI (2009): *Human Development Report of Russia*. On line 21. 3. 2010, dostupné na http://hdrstats.undp.org/en/countries/country_fact_sheets/cty_fs_RUS.html
- LAVADA-CENTER (2010): Nezávislé sociologické stredisko. On line 15. 4. 2010, dostupné na <http://www.levada.ru/eng/>
- MHR, MINISTERSTVO HOSPODÁRSKEHO ROZVOJA RF (2010a): *Прогноз социально-экономического развития РФ на 2009 год и плановый период 2010 и 2011 годов*. On line 27. 4. 2010, dostupné na

XXII SJEZD ČESKÉ GEOGRAFICKÉ SPOLEČNOSTI OSTRAVA 2010

- <http://www.comission.economy.gov.ru/minec/activity/sections/macro/prognoz/doc1219319991073>
- MHR, MINISTERSTVO HOSPODÁRSKEHO ROZVOJA RF (2010b): Типы особых экономических зон. On line 26. 4. 2010, dostupné na
- <http://www.economy.gov.ru/minec/activity/sections/special/EconomicAreas/kinds/>
- MOODY'S (2010): Ruská ekonomika vzrastie tento rok o 4 percentá.
<http://ekonomika.sme.sk/c/5357113/moodys-ruska-ekonomika-vzrastie-tento-rok-o-4-percenta.html#ixzz0ntyd7Yft>
- ROSSTAT (2010): *Ruský štatistický úrad*. On line 4.3.2010 dostupné na
<http://www.gks.ru/wps/portal/english>
- RUSKÝ SOCIOLOGICKÝ ÚSTAV (2010): *Analysis Tools & Documentation*. On line 25. 4. 2010, dostupné na
<http://www.cpc.unc.edu/projects/rlms/data/documentation.html>
- WORLD BANK (2009a): *Russian Economic Report Nr. 18*. On line 14. 4. 2009, dostupné na
http://siteresources.worldbank.org/INTRUSSIANFEDERATION/Resources/305499-1245838520910/6238985-1251964834794/RER18_eng.pdf
- WORLD BANK (2009b): *Russia's economic recovery: visions from the regions*. On line 27. 4. 2010, dostupné na
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/RUSSIANFEDERATIONEXTN/0,,contentMDK:22540087~menuPK:305605~pagePK:64027988~piPK:64027986~theSitePK:305600,00.html>
- WORLD BANK (2009c): *Russian Federation; Data and Statistics*. On line 27. 4. 2010, dostupné na
<http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/COUNTRIES/ECAEXT/RUSSIANFEDERATIONEXTN/0,,contentMDK:21032960~menuPK:989684~pagePK:1497618~piPK:217854~theSitePK:305600,00.html>

Adresa autorky:

RNDr. Oľga SLOBODNÍKOVÁ, PhD.
Katedra geografie, geológie a krajinej ekológie
FPV UMB Tajovského 40
974 01 Banská Bystrica, Slovensko